

השבוע פותח "העולם הזה" במדור חדש, שמטרתו לשמש בימה להשמעת דיעות השונות מן הדיעות המתבטאות במדור "הנדון", ואף נוגדות להן. מדור זה יהיה פתוח לכל איש-ציבור, איש-רוח והוגה-דיעות שיש בפיו השקפה מעניינת, שיש בה כדי לעורר למחשבה.

האורח הראשון במדור זה הוא ח"כ יורם ארידור, שפעולתו כשר-האוצר מטעם הליכוד שנויה במחלוקת חריפה, גם על רקע דוח בייסקי. מובן שכל הדיעות המתפרסמות במדור זה הן על אחריות בעליהן. אין "העולם הזה" משנה את תוכן הדברים או סיגנונם.

המימסד הסמוי

אייאפשר להבין את הבעייתיות של המשק הישראלי, אם אין בודקים — ובשבוע עיניים — מה החליט המימסד הסמוי. באופן פרדוקסאלי, ההסתדרות הופכת למימסד סמוי דווקא כשהיא כאופוזיציה. לעומת זאת, כיום, כשמוכ"ל ההסתדרות הוא חבר במפלגתו של ראש-הממשלה, מתגלה המוכ"ל בכל הכנעתו. כך קרה כשהסכים המוכ"ל לשחיקת שכר של 30% אחרי יולי 1985. כאשר ההסתדרות היתה באופוזיציה, היא לא הסכימה לשום שחיקת-שכר — אפילו לא ל-3%. או היא רצתה, ואף הצליחה, לקבוע את מדיניות-השכר כלי הממשלה. ההסתדרות אף לא הסכימה שהממשלה תתערב במדיניות-השכר. מדיניות-השכר אינה נוגעת לממשלה — כך החליטו וביצעו ראשי-ההסתדרות, כשראש-הממשלה היה ממיפלגה יריבה. אחר-כך, כתוצאה מהסכמי-השכר, שהשיגה ההסתדרות, עלה השכר הריאלי ללא כיסוי בתפוקת המשק. ראשי המערך ככנסת באו בטענה לממשלה מרוע עלה השכר הריאלי ללא הצדקה. ראשי המערך בהסתדרות, בהסכמי-השכר,

לכן קראתי להנהלה האמיתית של הטלוויזיה והרדיו בשם "הסובייט". לאחרונה אמנם חל שם שיפור, אבל עדיין יש שם שדרים המשתמשים במיקרופון בשרירות, כאילו היה כלי-הביטוי הפרטי שלהם ולא נכס ממלכתי, כלומר — שלך, שלי, של כולנו. זה שכועסים על הטלוויזיה גם מימין וגם משמאל לא אומר דווקא שהטלוויזיה בסדר. קורה שהיא לא בסדר משני הצדדים.

תקציב רשות-השידור למחצית השנייה של 1985 לא אושר מעולם על-ידי ועדת-הכספים של הכנסת. זה שינה למישהו משהו? תארו לכם שהכנסת לא היתה מאשרת תקציב של משרד ממשלתי, והשר ממשיך לפעול כאילו לא קרה כלום. אבל שר, שום שר, אינו מתימר להיות בעל כוחות עליונים כאלה. אנחנו יודעים שבמדינות מסוימות מבצעים מהפכה קודס-כיל על-ידי כיבוש רשות-השידור. אצלנו זה לא יקרה. רשות-השידור כבר נכבשה. הסובייט כבש אותה.

ב שם EMINENCE GRÉ (עוצמה אפורה) מכנים הצרפתים דמות חסרת סמכות פורמאלית, המפעילה כוח שילטוני, בתוקף היותה בעלת השפעה מאחורי הקלעים. בישראל ה-EMINENCE GRÉ אינה דמות אדם. זוהי דמות של קולקטיב, המימסד הסמוי. התעשיינים גם הם פועלים כמימסד סמוי. דוח בנק ישראל שפורסם עכשיו מגלה (בעמוד 63) איך הועלה השכר הריאלי בסוף 1985 במידה ניכרת. מעבר למה שהתעשיינים היו מחוייבים על-פי הסכמי-השכר.

לכאורה — רבר בלתי רציונאלי, דבר בלתי-אפשרי. טוב-לב בלתי-צפוי. אבל זהו טוב-לב עם חשבונות-כיסים. גם בעבר נקטו התעשיינים בשיטה זו, בתיקוה שהממשלה תיאלץ אחר-כך לפצות אותם על שחיקת הריווחיות. המימסד הסמוי של התעשיינים מעלה שכר בסתר, ונציגיהם הגלויים מתלוננים אחר-כך על שחיקת הריווחיות. הם עשו זאת בזמן ששלט הליכוד, וניסו לחזור על אותו התרגיל גם עכשיו, כשיש ממשלת-אחדות-לאומית. אחד התעשיינים החשובים, יגאל נאמן מתדיראן, הסביר את קשייו: הוא ציפה שיהיה פחות כראשית 1986. הפיחות היה צריך לפצות אותם על עלויות השכר. המימסד הסמוי הפעיל מדיניות-שכר משלו. הוא ניסה להפעיל גם מדיניות-פיחותים. פיחות טרם בוצע, אבל בתקציב-המדינה הפעולה העצמאית הזאת כבר קרעה חורים הקרויים "פיצוי נוסף לתעשיינים".

רק מי שבוזחן התרחשויות בשיטחיות סבור שלכל החורים בתקציב אחראית הממשלה. חורים רבים נגרמים על-ידי המימסד הסמוי — מימסד שלא נבחר מעולם לנהל את המדיניות הכלכלית, ושאיננו חייב לאיש דיווח-שבח על תוצאותיה.

אני מודדה לאורי אבנרי על הכנסת האורחים בהעולם הזה. בתור מי שמשמש מטרה חביבה לתיקשורת, נעים לי להשתמש באפשרות זו שהועמדה לרשותי לחפש הכיטוי. לא אצל זאת הפעם לתגובה בתחום האישי. כשהגו בכניש קורא לך "חמור" — וזה יכול לקרות — התגובה המוחצת ביותר היא התעלמות ארישה. כשהופנה פעם לעברי ביטוי כזה, שתקתי ולא הגבתי, עד שבעל לשוון-החמור יצא לגמרי מכליו. הוא בא אליי בטענה מרוגזת: מרוע אתה שותק כל הזמן? דווקא תגובתו של מוצאא חן בעיניי. אחר-כך חשבתי, לפי הסיגנון והלשון, שאולי הוא היה עיתונאי מן המימסד. אין לי שום חיבה למימסד.

אם הגיע הקורא עד הנה, הוא בוודאי מנופף שתי גבות כתמיחה. שר לשעבר, חבר-כנסת — הרי אתה בעצמך מימסד. באופן טכני, אייאפשר להכחיש זאת. אבל המימסד האמיתי

"ההצבעה בעד הליכוד המשיכה, גם אחרי 1977, להיות הצבעה נגד המימסד!"

בישראל איננו דווקא זה שנגזר מהמערך הפורמאלית של השילטון. יש גם מימסד סמוי. המימסד הזה, כמו קרחון, רק ראשו מכבז מעל פני האוקיינוס. מרביתו נסתר מתחת לפני המים. בהתנגשות בין הרהקרח וספינת-האפאר טיטאניק על המיליונרים שלה, במי האוקיינוס האטלנטי הקרים, הרהקרח היה המימסד, והטיטאניק היא שנופצה. אבל לא כמו בקרחון, למימסד הסמוי ראשים רבים. כדי להבין מה מתרחש בישראל, צריך להכיר את הראשים האלה.

העם הבין, בחושים בריאים, שתנועת-החרות מעולם לא היתה מימסד, אפילו לא כשבגין היה ראש-הממשלה. ההצבעה בעד הליכוד המשיכה, גם אחרי 1977, להיות הצבעה נגד המימסד. מה יכול להיות יותר אנטי-מימסדי מאשר הקריאה המתפרצת "בגין שילטון" — כשבגין הוא כבר ראש-הממשלה? הבוחרים ראו את המימסד האמיתי כמשהו שמחוץ לממשלה. הבוחרים צדקו. מה שאפשר להבין בחוש, באינטואיציה, שהמימסד האמיתי בישראל איננו זהה למימסד הפורמלי של מוסדות השילטון, ישמתקיים מימסד סמוי — זה עדיין טעון בדיקה, הגדמה ותוכחה.

לאז דוח בייסקי, הרוגמה החביבה הם הבנקים. מול המלצות אישיות של ועדת-חקירה לא החזיק מעמד שום מומלץ. בעיקבות ועדת-חקירה התפתרו בעבר שררה-ביטחון, רמטכ"ל, נגיד בנק ישראל. אבל כל המומלצים האלה היו שייכים למימסד הפורמאלי.

לעומתם, יש בנקאים המצפצים על המלצות ועדת-החקירה. הם לא מתפתרים כנדרש מהם. גם חברי דירקטוריונים של בנקים, הקרויים נציגי ציבור, מחזיקים בתפקידם, בלי שמולאו המלצות ועדת-בייסקי לפטר את הבנקאי שלהם. רק לשם רוגמה: הר"ד יהושע רוטנשטריך הוא מטיף ידוע בשער העיתונות, עד שזה נוגע להתנהגותו שלו כדירקטור בבנק דיסקונט. ביחס לעמדותיו שלו כדירקטור בבנק הוא כבר אינו מכבד את זכות הציבור לדעת. במיקרה, התנהגותו איננה זוכה להארה מקיפה בתיקשורת. במיקרה, הר"ד רוטנשטריך הוא גם יור"ר מועצת-העיתונות. ממש ברית בין המימסדים.

יש המלצות של ועדת-החקירה. יש ממשלת-אחדות, עם רוב של כמעט 100 חברי-כנסת. יש החלטות של ועדת-הכנסת לביקורת-המדינה. יש החלטות של הכנסת. כל המימסד הזה אינו יכול לחייב כמה בנקאים למלא אחר המלצות ועדת-בייסקי. (ובסוגריים אשאל: מה היה כוחו של שראוצר בורד — כשכל ראש-המדינה כושלים וכלכלים מול המימסד הבנקאי?)

אין זהות בין המערכת הפורמאלית של המימסד והמימסד האמיתי. בראש רשות-השידור עומד ועד-מנהל, אבל לא פעם נראה שאת הרשות הזאת כאמת מנהל הוועד, או הווערים, ולא הוועד-המנהל.

"אסור להשוות לברית המועצות. אצלנו קיימת דמוקרטיה והגורבצ'ובים שלנו עדיין קטנים!"

הביאו לאותה עליה. הם בוודאי חיככו ידיהם ביחד כהנאה איך הצליחו לגרום לתוצאה זו, ועוד להטיל את האחריות למחיר הכלכלי על המימסד הפורמאלי. כך פועל המימסד הסמוי ההסתדרותי בישראל. הרי מימסד סמוי אינו נדרש לתת דין וחשבון לאיש, לכאורה, בזמן שילטון הליכוד היתה ההסתדרות אופוזיציה למימסד. למעשה היא הפעילה כוח כמימסד. מימסד סמוי.

בטענות באים הכל — הציבור, התיקשורת, המיפלגות — רק אל המימסד הגלוי, אל הממשלה.

כל מדינה יש קבוצת-לחץ. זה לגיטימי, ובלתי-נמנע. אולם קבוצת-לחץ פירושה שהיא מנסה להשיג משהו מהשילטון. היא מנסה להשיג זאת בגלוי או בסתר, אך ההחלטה היא בידי השילטון. בדמוקרטיה זה שילטון נבחר. מימסד סמוי יכול לפעול בגלוי גם כקבוצת-לחץ המנסה להשפיע על השילטון. אבל בישראל המימסד הסמוי הוא הרבה מעבר לקבוצת-לחץ. יש תחומים שבהם הוא פועל בעצמו — במקום השילטון. כך גם הופך מימסד סמוי כמעט לשילטון סמוי. ודאי, בכל דמוקרטיה קיים גם מימסד סמוי, אבל כאשר הוא מתעצם על חשבון השילטון הדמוקרטי, קיימת סכנה אמיתית לדמוקרטיה.

תארו לכם איך היתה נראית מערכת המישפט שלנו, אילו את פסקי-הדין, שעליהם חותמים השופטים, היו קובעים אחרים זולתם, אחרים סמויים. המימסד הסמוי בהחלט איננו פועל בניגוד לחוק הפלילי. שריפת תחנת-אוטובוס, או, להבדיל, בית-כנסת, איננה פעולה של מימסד. הרבנות הראשית איננה מוציאה הוראות לשרוף תחנות-אוטובוס, והאגודה נגד כפייה רתית איננה שורפת בתי-כנסת. מי שעובר על החוק הפלילי כבר מוכיח בואת שהוא איננו מימסד: אין לו הכוח להשיג את רצונו בצורה חוקית-מימסדית.

ומשום שהמימסד הסמוי הוא כה חזק — אין הוא זקוק לסמכות פורמאלית. בין כל 120 חברי הכנסת הנוכחית לא תמצא אף בנקאי אחד, שום איש טלוויזיה, ורק תעשיין אחד. מכל חברי ממשלת-ההסתדרות יושב בכנסת רק אחד בורד — מוכ"ל ההסתדרות. המימסד הסמוי, ה-EMINENCE GRÉ הקולקטיבי, איננו צובר תוארים. הוא צובר כוח.

מיכאיל גורבצ'וב שולט בכרית-המועצות ובממשלתה, מבלי לכהן כראש-הממשלה. הוא רק מזכיר-המיפלגה, והמיפלגה היא ששלטת.

בשגרירויות ברית-המועצות בחו"ל, האיש החזק איננו תמיד השגריר. לפעמים זה נציג סמוי של הקג"ב. את המצב בישראל בוודאי אסור להשוות למצב בכרית המועצות. אצלנו קיימת דמוקרטיה, והגורבצ'ובים עדיין קטנים. פעם צריך מישוה לכתוב את ההיסטוריה האחרת של מדינת ישראל. ההיסטוריה של המימסד הסמוי. אולי אז ישנתה מבטנו לא רק על העבר שלנו. גם על העתיד.